

УДК: 327:316.422(498)

ІМПЕРАТИВИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ: ТРЕНДИ, ТЕХНІКИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Ростислав Романюк, Наталія Романюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-46-56,
e-mail: roman_ros@yahoo.com; natal_kos@yahoo.com*

Запропоновано авторський підхід до розуміння актуальних процесів у світовій політиці. Розкрито ключові тренди, які впливають на динаміку міжнародних акторів – гуманізація, демократизація, інтеграція. Наголошено на суперечностях діадного поєднання вказаних трендів – «гуманізація vs етатизм», «етатизм vs демократія», «демократія vs інтеграція», що визначають можливості й формують перспективи політичної діяльності. Розглянуто супутні техніки, які конкретизують процеси конструювання сучасного міжнародно-політичного розвитку: деактуалізацію гібридності через формування смислів; конкретизацію цілей як контекст гібридних стратегій; дефетишизацію фактів й генералізацію історій. З'ясовано, що перспективи (ре)структуризації сучасних міжнародних відносин формуються через технології реконтекстуалізації сталого добробуту, глобалізацію й інтеграцію, а також з огляду на динаміку світового прогресу. Акцентовано на радикальній взаємозалежності, як вияві гегемонічної природи глобалізації, та її значенні в становленні більш кооперативних відносин між учасниками міжнародних взаємодій.

Ключові слова: демократія; інтеграція; міжнародні актори; суспільні блага; трансфер лояльностей; глобалізація.

Вступ

Поступове ускладнення багатовимірних укладів міжнародних реальностей щораз більше визначає особливості відносин на усіх рівнях суспільних інтеракцій. Багатоукладні реальності покращують можливості для акторів з досягнення власних інтересів через відкриття латентних напрямів реалізації комплексних стратегій. Тому сьогодні «політичний» вимір істотніше, ніж у минулому, визначає міжнародний «порядок денний», фактично додатково «навантажуючи» рішення акторів у різних сферах та площинах. Іншими словами, політика стає не лише способом, але й метою вибору найкращої серед прийнятних альтернатив і стосується усіх вимірів буття.

Парадоксальною іманентною частиною такого «ускладнення» є бінарна протилежність – «спрощення», яке можна окреслити як «полегшення доступу». Справді, втілення цілей більше не потребує тривалої підготовки чи діяльності лише на одному напрямі, або в окремій сфері. Формування сприятливих умов і досягнення конкретної мети можна форсувати різними засобами одночасно у множині (позірно) відособлених царин. Тому «спрощення» стосується, поперше, «полегшення доступу» до цілі.

Окрім того, відходить у небуття потреба залучення відносно складних інструментів реалізації власних інтересів у кожній зі сфер – прикметною рисою

сучасності є використання простих і зрозумілих паттернів. Можливість інструменталізації останніх не пов'язується з конкретними вимогами щодо особливого рівня готовності цільового середовища до їхньої реєпції, отож втілення мети може розпочинатись і відбуватись будь-де і будь-коли. А, отже, по-друге, «спрощення» стосується стратегій, придатних до реалізації у кожній з (умовно) розрізнених площин політики.

Водночас можна стверджувати, що доленосні зміни усталених форм динаміки сучасних (пост)модерних суспільств пов'язані з розгортанням *трьох взаємозалежних трендів*, які стосуються ключових аспектів трансформації взаємозв'язків індивіда та держави. Остання відбувається, насамперед, через змішування контекстів забезпечення суспільних благ – від реалізації безпекових потреб до задоволення вимог щодо збільшення власного (особистого) добробуту.

Тренд 1. Гуманізація (головний тренд). В історичному контексті зовнішню політику й політику безпеки розглядали як «щит республіки» (У. Ліппман) [7] від небезпек ззовні. Це відповідає логіці реалістів: якщо держава потрапляє у небезпеку, то під загрозою опиняється усе суспільство. Безпека держави первинна, а безпека особи – вторинна, якщо остання взагалі набуває релевантного значення.

Сьогодні безпека, передусім, стосується особи і зводиться до непорушності її основних свобод. Якщо й можна стверджувати про існування взаємозв'язку між безпекою держави і безпекою особи, то лише у тому, що безпеку особи не можна досі гарантувати без державних чи квазідержавних (як в інтеграційних об'єднаннях) механізмів. Оскільки існування держави *per-se* розглядається не як самоціль існування людських спільнот (ліберальна логіка), то безпека особи латентно позиціонується «вище» за безпеку держави. Це можна вважати викликом для етатизму.

Тренд 2. Демократизація (похідний тренд). Тісно пов'язана з першим трендом. Фактично безпека особи мислима лише в умовах демократії. Розширення участі осіб у публічному житті сприяло гуманізації питань безпеки. З іншого боку, з огляду на специфічні сучасні загрози (такі як тероризм), що проходять крізь держави, проблематика демократизації набирає релевантного значення у контексті визначення прийнятних меж втручання держави в особисту безпеку з метою її ж забезпечення для власних громадян (міграційні обмеження, прослуховування підозрілих осіб, посилення поліційних функцій тощо). Це можна вважати викликом для демократії.

Тренд 3. Інтеграція (похідний тренд). Пов'язана з гуманізацією й демократизацією. Якщо гуманізація стосується зростання вимог й очікувань суспільства щодо обсягів забезпечення суспільних благ (зокрема, безпеки особи) з боку держави, то демократизація дає змогу державі «задовольняти» ці збільшені очікування громадян за рахунок об'єднання з іншими державами. Відтак інтеграція неминуче відбувається лише на основі спільних демократичних цінностей. Готовність захищати ці цінності як всередині, так і

назовні у контексті забезпечення безпеки можна розглядати як виклик для інтеграції.

Наведені виклики у кожному з трендів дають підставу стверджувати про наявність іманентних протиріч, якими супроводжується їхнє розгортання. У цьому контексті можна виокремити, щонайменше, три ключові суперечності, що покликані ілюструвати основні дилеми і з якими зіштовхуються (пост)модерні спільноти. Вони безпосередньо впливають на політичні процеси.

1. Гуманізація vs етатизм – вказує на ступінь, до якого індивіди здатні реінтерпретувати власні свободи (у тім числі особисту безпеку) на користь «щита республіки».

2. Етатизм vs демократія – ілюструє здатність індивідів до обмеження власних свобод задля забезпечення особистої безпеки з боку держави.

3. Демократія vs інтеграція – засвідчує спроможність індивідів до узгодження власних збільшених очікувань (у тім числі безпекових) з необхідністю враховувати наслідки інтеграції для особистої безпеки й безпеки держави.

Примітно, що наведені дилеми стосуються не лише питань, які умовно можна зарахувати до внутрішньої сфери функціонування суспільств (держави чи інтеграційне об'єднання), а й зовнішнього виміру їхнього буття. Існування вказаних дилем фактично вказує на сучасну конвергенцію внутрішнього і зовнішнього, тобто цілісність процесів реалізації політики від локального до глобального рівнів.

Сьогодні гуманізм немислимий поза демократичним розвитком, уявлення про державність тісно пов'язані з демократією, а співпраця демократій майже неодмінно передбачає не лише кооперативну поведінку, але й інтеграцію. Відтак, проілюстровані трендами суперечності слід розглядати не стільки як «виклики», скільки як «можливості» сучасного міжнародно-політичного розвитку. У цьому контексті «можливість» трактуємо як своєрідний «емансипаційний потенціал» (термін запозичено у Е. Лінклейтера) [6, с.198], який, з огляду на властиві йому внутрішню єдність та боротьбу протилежностей, здатний забезпечити конструктивну динаміку політичного розвитку.

Якщо параметри конструювання політичної діяльності майбутнього визначатимуться окресленими «можливостями», то їхнє втілення передбачатиме інструменталізацію низки *релевантних політичних технік*, які уже сьогодні не можна залишати поза увагою. Серед них:

1. Деактуалізація гібридності через формування смислів, що базується на розумінні «гібридності» як явища, яке не володіє самостійним онтологічним статусом. Джерелом його генерування та розгортання завжди є актор, зацікавлений у реалізації власних цілей. Чітке визначення цього актора й ідентифікація його справжніх намірів дає змогу маргіналізувати шкідливий гібридний вплив шляхом виокремлення окремих складових й подолання їхніх негативних аспектів на основі послідовного опрацювання з позицій політичного реалізму. Останнє вимагає звернення до чіткої й незаперечної системи «еталонних» уявлень про «добро» і «зло» (з перспектив конкретних суспільства

чи держави), а також постійної «перевірки» сумнівних тенденцій власного розвитку. Відтак, реалізація дієвої політики немислима поза напрацюванням «магістральних» і, водночас, несуперечливих візій майбутнього з боку визначеного актора. Необхідність «називати речі своїми іменами» є нормативним висновком і, водночас, вимогою у контекстах формування смислів сучасної політичної діяльності. Вона також трансформуватиме роль дипломатії у площині зменшення гнучкості щодо конкурентних стратегій і змушуватиме до посилення відповідальності за реалізацію визначених ініціатив на міжнародному рівні.

При цьому істотним викликом може стати пошук «спільного знаменника» за концептуалізації базових засад функціонування демократичних спільнот західного типу, які не піддаватимуть ревізії під тиском подальшого демократичного діалогу. Скорочення обсягів «полеміки Заходу зі самим собою» (Ю. Габермас) і, як наслідок, селективна відмова від інтерналізації «контroversійних» елементів у політичну практику критично важливі для консолідації, зміцнення та поширення демократії у світі.

2. Конкретизація цілей як контекст гібридних стратегій, що полягає в усвідомленні шляхів формування бажаного майбутнього через відбір й інструменталізацію багатокладних (взаємопов'язаних) стратегій. Їхня ефективність у кожній зі сфер залежить від чіткого уявлення про конкретні й досяжні цілі з перспектив визначеного актора. Цьому передують фактична «декомпозиція» мети та досягнення бажаного через паралельне осягнення його окремих складових. Завершальним етапом є своєрідне «збирання» розрізнених, проте взаємопов'язаних здобутків й конструювання реалізованої (частинами) цілі (цей процес не слід плутати з так званою «деконструкцією», яку широко використовують представники постмодернізму й низки інших напрямів теорії міжнародних відносин). Такий вимір політичної діяльності неодмінно потребує належної фаховості державного керівництва, вимоги щодо якості якої з часом лише посилюватимуться.

Зауважимо, що описані аспекти реалізації політики – «деактуалізація гібридності» та «конкретизація цілей» – є взаємопов'язаними й повинні розгортатися паралельно, оскільки передбачають, серед іншого, «нейтралізацію» гібридного впливу з боку інших акторів у першому випадку й використання гібридних шляхів втілення власних інтересів у взаємовідносинах з ними – у другому.

3. Дефетишизація фактів й генералізація історій, основою якої є трансформація парадигм мислення. Якщо у минулому суспільні зміни відбувалися повільно, а історія розгорталася як сфера «таємничого» (поширюючись у гетерогенних переказах), то очікуване майбутнє, з огляду на повільний прогрес у всіх сферах, мало чим відрізнялося від тогочасної дійсності. Відтак, особливий пізнавальний інтерес спрямовувався на дослідження історії, що супроводжувалося намаганнями чітко встановити факти і те, коли саме вони відбулися. Ґрунтовне знання минулого розглядали як «ключ» до розуміння майбутнього, сподіваючись повторюваності процесів та явищ.

Сьогодні очікуване майбутнє набуває непередбачуваного характеру й інтерес фокусується на тому, що буде, а не на тому, що було. З огляду на прогрес у всіх сферах буття, повторення «історій» очікувати марно. Отож історія втрачає сенс у розумінні калейдоскопу дат і фактів. Істинні факти релятивізуються, а історії спрощуються й генералізуються. З погляду сьогодення не надто важливо, хто і що здобув, приміром у XVII ст., якого саме року, місяця чи числа. Натомість цікавим, із перспектив сучасної політики, є таке; яке це мало значення, якщо було насправді; чи було насправді, чи конкретну подію слід було б вигадати, щоб вона набула змісту в майбутньому. Тому актуальними стають короткі «історії».

Генералізація продукує своєрідне «стискання» історій – гігантські фактологічні пласти «забуваються» на користь декількох ключових подій. Це пов'язане, насамперед, із необхідністю формування чітких однозначних смислів у контекстах «деактуалізації гібридності» й «конкретизації цілей». Так виникає феномен історій, «розчинених» у майбутньому.

З іншого боку, неодмінний «кліповий» характер (ре)продукованих таким чином знань може спричинити утруднення при ідентифікації конкурентних смислів з метою їхньої нейтралізації або ж і перешкодити втіленню власних гібридних стратегій через проблеми відбору осяжних цілей.

Контекстом конструювання дієвих (зовнішньо)політичних стратегій у сучасному світі є *три ключові взаємопов'язані тенденції*, які призводять до далекосяжних і безпрецедентних зрушень у характері розгортання міжнародної реальності, зокрема:

1. Технології реконтекстуалізації сталого добробуту, які дають змогу миттєво отримувати знання про добробут й виміри достатку в кожному місці та в будь-який час. Цьому сприяє не лише віртуалізація суспільних просторів, спрощення подорожей, а й здешевлення та поширення масової продукції у світовому контексті. Усе загалом зумовлює зростання суспільних очікувань щодо рівня та обсягів забезпечення суспільних благ, а також каталізує поширення відчуття причетності до релевантних подій світового розвитку.

Збільшені суспільні очікування, втім, щодо кращих перспектив освіти, роботи, оплати праці держави, можуть задовольнити лише завдяки кооперації та інтеграції. У цьому контексті можна погодитися з поширеним твердженням інституціоналістів, що держави співпрацюють, коли кооперація забезпечує кращі результати, ніж принцип розрахунку на власні сили, преферований реалістами. Тому якість та обсяг співпраці залежать, насамперед, від характеру державних інтересів, серед яких – забезпечення благ для власних громадян.

Однак у процесі поглиблення співпраці до рівня інтеграції держави частково змушені передавати свої компетенції в окремих сферах наднаціональним інституціям. Очевидно, це не варто беззастережно розглядати як частину державного інтересу. Навіть якщо припустити, що інтеграція є лише одним із наступних етапів співпраці чи кооперації, все ж доведеться констатувати зміну суб'єктів інтересу. Відповідь на питання, хто є кінцевим бенефіціаром міждержавної співпраці, кооперації чи інтеграції, виходячи зі значної кількості

суспільних теорій, у тому числі сучасних, не буде несподіваною – громадяни залучених держав, тобто окремі індивіди. Спрощено можна стверджувати, що в умовах співпраці чи кооперації індивіди черпають користі через державу, яка бере у ній участь (здобутки умовно розподіляються за схемою держава→громадяни), а у випадку інтеграції, – отримують блага фактично оминаючи державу, або за її мінімального втручання (інтеграційне об'єднання→громадяни). З розвитком цього процесу виникає явище, яке можна назвати парадоксом держави (*state paradox*). З одного боку, держава починає краще надавати суспільні блага й збільшує їхній обсяг, що теоретично покликане стимулювати зміцнення лояльностей до неї з боку громадян, а з іншого – вона досягає цього шляхом кооперації чи інтеграції з іншими акторами. Останнє змушує державу не лише узгоджувати інтереси, а й передавати частину традиційних повноважень на міжнародний рівень, що, як відомо, пов'язане із загрозою транснаціоналізації лояльностей громадян і, відповідно, «ерозії» держави та втрати її значення у забезпеченні суспільних благ.

Отож дискусія про відхід держави (*retreat of the state*) стосується не лише втрати нею компетенцій на користь наднаціональних установ, а й поступового усунення від процесу перерозподілу суспільних благ на національній території та пов'язаного з цим переходу лояльностей громадян з національного на наднаціональний рівень. З одного боку, інтеграція сприяє «ерозії» держави, покликаної, насамперед, забезпечувати суспільні блага, а з іншого – саме інтеграція, через зростання та покращення перерозподілу можливостей, надає суспільні блага у збільшеному обсязі.

Не зосереджуючись на критичному розгляді держави як форми організації суспільного життя, слід загалом погодитися з думкою, що досі не створено ефективнішого механізму забезпечення суспільних благ. Відтак актуалізація дискусії про відхід держави змушує поставити питання «what after»? (англ. «що після?») Чи може бути мислимою відмова від державних механізмів (*state structure*) регулювання суспільного життя, разом із відходом держави?

Наголосимо, що перехід лояльностей не починається автоматично з початком інтеграційного процесу. Інтеграційний процес може розвиватися і без переходу лояльностей. Однак щоразу, коли особливості розвитку ідентичності міжнародного актора, з огляду на ціль, а саме – забезпечення суспільних благ, визначатимуть стратегію її досягнення через принцип «розрахунку на власні сили», співпраця й інтеграційний процес потраплятимуть у кризу.

Той факт, що держава продовжує діяти самостійно, або повертається до принципу «розрахунку на власні сили» у забезпеченні суспільних благ, означає водночас, що структура лояльностей залишилася незмінною. Здобутки й уявлення щодо них продовжують розподілятися за уявною схемою «держава→громадяни», а останні пов'язують власне благо виключно з державою, а не з інтеграційним контекстом. Це не дає змоги інтеграційному процесу вийти за рамки фактичної «співпраці держав».

Лише за умов такої редефініції ідентичності, з огляду на яку держава перестає почуватися винятково відповідальною за забезпечення суспільних благ

для своїх громадян, а вони, своєю чергою, починають більше пов'язувати вказані блага з інтеграційним контекстом, а не з власною державою, розпочинається перехід лояльностей на транснаціональний рівень.

Мислимий у перспективі перехід лояльностей на наддержавний рівень дає змогу зробити припущення щодо їхньої неодмінної «прив'язки» до визначених структур, що демонструють потенціал якнайповнішого забезпечення суспільних благ у контексті інтеграційного процесу.

Отже, якщо проблему відходу держави як форми адміністрування суспільного життя на визначеній національній території й можна розглядати у теоретичній та практичній площинах, то питанню паралельної відмови від державних механізмів, або державної структури управління (незалежно від рівня) у жодному випадку не слід надавати вагомого значення. Окрім того, дискусію щодо інтеграційного процесу необхідно зосереджувати навколо проблем його інституціоналізації і, відповідно, на питанні способу забезпечення переходу лояльностей громадян від державних структур (національних) держав до (квазі-державних) структур інтеграційного об'єднання.

2. Глобалізація та інтеграція як вимір суспільних благ, що позірно піддають сумніву соціальну інтегративну функцію держави. Зменшення значення державно-територіальних ідентичностей на користь нових форм політичних та соціальних ідентичностей можна розглядати як причину новітніх етнічних чи релігійних конфліктів у національних державах, або, у транскордонному вимірі, – як передумову формування колективної ідентичності, яка засновується на світовій економічній та культурній інтеграції й певному розумінні глобальної відповідальності [10, с. 283].

Концепт глобальної відповідальності неминуче передбачає існування універсальних (тобто застосовних у глобальному контексті) моральних принципів, які б однаковою мірою поділяли носії транснаціональної чи глобальної ідентичності. Останнє спонукає до пошуку відповіді на питання, чи універсальні моральні принципи є продуктом глобалізації, тобто виникають у процесі глобалізаційного розвитку, чи функціонують апіорі у відособлених національно-державних контекстах й актуалізуються через процеси морально-етичного навчання. В останньому випадку функціонування універсальних моральних принципів на глобальному рівні можна розглядати крізь призму їхньої кращої структуризації та ширшого залучення у міжнародну практику.

Така акцентуація дає змогу зробити двоякий висновок. З одного боку, відособлені національно-державні спільноти можуть отримувати специфічне уявлення щодо універсальних моральних принципів завдяки розвитку глобалізації й сприймати та інструменталізувати їх у процесах життєдіяльності, а з іншого, – окремі спільноти, за умови перебування на високому рівні морально-етичної саморефлексії, можуть керуватися низкою універсальних моральних принципів у власних національно-державних контекстах і через міжнародно-політичну діяльність сприяти прогресивному розвитку таких принципів у глобальному вимірі. Фактично функціонування універсальних моральних принципів, необхідних з погляду глобалізації, мислиме і за умов

сильної державності, а, отже, глобальна відповідальність не суперечить національно-державній ідентичності. Отож усвідомлення універсальних моральних принципів не обов'язково передбачає розвиток глобальної, транснаціональної ідентичності, хоча розвиток глобальної транснаціональної ідентичності неодмінно передбачає рецепцію глобальної відповідальності.

Тому поширення глобальних паттернів нерозривно пов'язане із (само)розвитком ідентичностей транснаціонального значення, що розгортаються та диференціюються у функціональних контекстах від індивідуально-особистісного до глобального, чи навпаки. Це розуміння вказує на неоднозначність у визнанні того, що транснаціональна функціональна ідентичність неодмінно потрапляє у суперечність з національно-державною ідентичністю. Відтак постає закономірне питання: які держави піддаються ерозії в умовах глобалізації, а які ні?

Умовою формування транснаціональної ідентичності є перехід лояльностей громадян з державного на транснаціональний рівень. При цьому слід мати на увазі, що будь-яке функціональне розв'язання проблем на транснаціональному рівні не забезпечуватиме належного комплексного доступу до широкого спектра необхідних суспільних благ. Тому мислимий у перспективі перехід лояльностей на наддержавний рівень дає змогу зробити припущення щодо їхньої неодмінної «прив'язки» до певних структур, що демонструють потенціал якнайповнішого забезпечення суспільних благ у контексті транснаціоналізації чи глобалізації.

Для того, щоб зробити висновки про ймовірний «відхід» держави у процесі глобалізації, слід, насамперед, вдатися до низки важливих узагальнень. По-перше, з огляду на глобальну відповідальність, мислимим є світ, що складається із сильних національних держав, громадяни яких демонструють активне зацікавлення у вирішенні проблем людства. При цьому не виключеною є орієнтація громадян таких держав саме на функціональний характер розв'язання проблем у державному, регіональному чи глобальному вимірах. По-друге, наслідком функціональної транснаціоналізації ідентичностей не обов'язково є зменшення компетенцій держави як форми функціонального і, до певної міри, комплексного опрацювання суспільних проблем у визначеному національно-територіальному контексті. По-третє, перехід лояльностей громадян на транснаціональний рівень демонструє чітку пов'язаність із потребою якнайширшого, а не лише часткового (функціонального щодо окремих сфер) забезпечення суспільних благ. Останнє вимагає наявності відповідної організаційної структури чи авторитету (квазі-держави), які, з одного боку, слугували б адресатом у становленні та зміцненні трансформованих лояльностей, а з іншого – були спроможними надати комплекс суспільних благ у збільшеному обсязі. По-четверте, процеси транснаціоналізації чи глобалізації, на відміну від процесів інтеграції, досі не стали поштовхом до розвитку таких організаційних структур, на які хоча б гіпотетично орієнтувався б перехід лояльностей громадян національних держав. По-п'яте, лише перехід лояльностей з національно-державного на наднаціональний рівень зумовлює

трансформацію національно-державних ідентичностей та «ерозію держави». Останнє, станом на сьогодні, мислимо лише як складова процесів інтеграції.

Отож паралельне існування більш і менш стійких інтегрованих об'єднань держав та зовсім не інтегрованих, або лише частково інтегрованих між собою держав (як явища регіоналізації чи маргіналізації), не є виявом суперечностей глобалізаційної динаміки. Більше того, глобалізаційні процеси не слід також розглядати у якості відповідальних за такий стан розвитку міжнародної системи, адже глобалізація не є чинником, який безпосередньо зумовлює інтеграцію. Однак слід пам'ятати, що глобалізація, безперечно, сприяє розширенню уявлень щодо обсягів суспільних благ, які повинна надавати держава. Це спонукає громадян до збільшення суспільного тиску на власні уряди з вимогами здійснення відповідної політики у різних сферах і змушує державу до розвитку співпраці чи інтеграції з іншими учасниками міжнародних відносин.

3. Дефензивна логіка світового прогресу, що полягає у поступовому утвердженні переконання про необхідність не лише поширення, а й послідовного захисту цивілізаційних цінностей західного світу.

Безперечно існуванню явища, яке сьогодні визначають як глобалізацію, ми завдячуємо, насамперед, прогресу, досягнутому у рамках ліберальних суспільств західного типу. Їхній поступ досягнутий, передусім, послідовним запереченням неприйнятних та рудиментарних суспільних практик і шляхом їхньої заміни на ефективніші форми відносин. Зрештою, забезпечення прогресу неминуче пов'язане з чітким визначенням архаїчного чи непридатного й не менш виразним розумінням передових і, відповідно, кращих альтернатив.

Отже, сприйняття факту існування беззаперечного прогресу ліберальних суспільств, насамперед у сфері забезпечення людських прав та гуманізму, вимагає, водночас, розуміння не лише його цінності, а й принципів відтворення та поширення. Останні не співвідносяться з нігілістським способом сприйняття власних демократичних досягнень у межах західних суспільств, як полемічних щодо принципів політичної/культурної/релігійної тощо організації спільнот, які розвивалися поза впливом західної ліберальної традиції. Тому суть «демократичного» не може зводитися до безапеляційного сприйняття дискусійних цінностей і, тим більше, – до необхідності їхнього негайного впровадження в політичну практику. Виродження, а фактично хибне застосування лібералізму через переведення його у площину «толерантності» без меж, не лише активізувало чи уможливило контр-рухи, а й підважило головні принципи політики. Адже немає нічого більш політичного, ніж визначати, кому, коли і що саме має належати.

Виклики, які сьогодні стосуються прогресивної частини людства, більшою мірою спростовують поширене уявлення про «диференційований» характер глобалізації. Адже спільноти з власними системами цінностей, що «раптово» з'явилися у порядку денному світової політики, не є втіленням «гіршої динаміки» чи «відставання» з огляду на глобалізацію. Щонайменше, їхня інертність щодо прогресу не є наслідком прискорення глобалізаційних процесів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., а відсутністю суспільного,

насамперед, ідейного прогресу ще з більш віддалених часів. Природу таких спільнот, на наше переконання, влучно і водночас вичерпно відображає визначення экс-чемпіона світу з шахів, а нині політика Г. Каспарова – «the time travelers» (англ. подорожні в часі) [4].

Передусім сучасні події – агресія РФ щодо України, бомбардування Сирії, проблеми біженців у Європі – спонукають до перевірки засадничих ідей щодо існування різної динаміки розвитку суспільств, з огляду на загальний глобалізаційний прогрес, і дають підставу зробити такі узагальнення: по-перше, сучасний міжнародно-політичний розвиток вимагає визначення параметрів демократичної політики західних суспільств, насамперед, прийнятних та неприйнятних меж відкритості щодо конкурентних ціннісних систем. Визнання такої потреби змушує, по-друге, сприяти поширенню переконання, що ліберальна демократія не володіє самодостатньою асиміляційно-цивілізаційною силою, навіть у межах західного світу. Якщо позиціонувати її як визначений шабель суспільно-політичного розвитку, то, по-третє, слід визнати не лише доцільність поширення демократії за межами «демократичних зон» (термін запозичено з теорії демократичного миру), а й необхідність захисту наявних демократичних здобутків всередині них. Останнє стосується неминучості «прив'язки» демократії до особливостей розгортання політичних процесів у межах спільнот-носіїв, які не обов'язково диференціюються в національно-державних кордонах, а можуть охоплювати, наприклад, інтеграційні об'єднання.

Висновки: гегемонічна природа глобалізації як вираз радикальних взаємозалежностей. З поширенням новітніх підходів до розгляду міжнародної реальності наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років поняття гегемонії зазнало змін. Сьогодні його застосовують не лише для позначення статусу наддержав, як у неореалізмі, але й з метою окреслення домінуючого типу виробництва (нео-грамшизм) чи суспільно-політичного дискурсу (постмодернізм). Таке широке розуміння гегемонії у поєднанні з напрацюваннями традиційних напрямів науки про міжнародні відносини дає змогу по-новому підійти до розгляду проблем становлення світового порядку на сучасному етапі.

Слід погодитися з думкою, що гегемонічний статус однієї чи декількох держав у сучасній міжнародній системі є щораз дискусійнішими, а, отже, можливості впливу окремих із них на формування та стабільність світового порядку є неоднозначними. Водночас світовий порядок перебуває у динамічному розвитку і зазнає структурних змін. При цьому найбільший вплив на сучасний світовий порядок має процес глобалізації.

Під глобалізацією розуміють не стан, а процес поширення, поглиблення, прискорення транскордонних інтеракцій, який однаковою мірою спостерігається в економіці, екології, медіа, культурі й соціальній структурі територіально оформлених систем [8, с. 123].

Завдяки глобалізації успадкований з минулого світ національних держав може трансформуватися у світ суспільств [3] чи світове суспільство [1]. Світове суспільство характеризується наявністю, поряд із національними державами,

інших національних і транснаціональних акторів. Тут виразно спостерігається відродження теорії взаємозалежності чи транснаціоналізму. Це світове суспільство не засновується на жодній договірній теорії. Можливість його виникнення пов'язана з уявленням про те, що у світовому масштабі суспільство також формується згідно з логікою класичної теорії модернізації й теорій соціальних змін, завдяки поділу праці, актам обміну, функціональній диференціації, соціальній та політичній диференціації, комунікаційним процесам, які виходять поза національні рамки. Більше того, саме поняття взаємозалежності зазнає суттєвого розширення. Його використовують не лише у руслі неоліберальної теорії, яка розуміє під цим поняттям, передусім, економічні взаємозв'язки і вразливість держав. Окремі постмодерністські автори розвивають концепцію «радикальної взаємозалежності» [2, с. 95], за якою взаємозалежними і взаємозумовленими є не лише усі відносини, процеси, явища, політичні рішення тощо, а й існування самих акторів у міжнародній системі.

Сьогодні жодна з могутніх держав не демонструє спроможності до одноосібного домінування в міжнародних відносинах, що породжує фактично безрезультатні дискусії щодо характеру полярності останньої, ймовірної появи нової держави-гегемона в майбутньому тощо. На наш погляд, сучасний стан міжнародної системи характеризується «роздержавленням» гегемонії у її класичному розумінні й поступовим переходом функцій гегемона до глобалізаційного процесу. Спрощено глобалізацію слід розглядати як *нового гегемона* у міжнародних відносинах, який формує новий світовий порядок. Безумовно, швидкість поширення та обсяг його впливу у різних вимірах міжнародних відносин є неоднаковими. Погоджуючись з фактом різної швидкості глобалізаційного процесу, слід зауважити, що він не заперечує головну тенденцію – поступове зростання взаємозалежностей між окремими складовими міжнародної системи. Отож дезінтеграційні та регіоналізаційні тенденції поступово зазнаватимуть трансформації та сприятимуть залученню окремих територіальних чи екстериторіальних утворень до загального глобалізаційного процесу. Зрештою, глобалізація не демонструє територіальної прив'язки і не охоплює виключно національні держави.

Тому, більше ніж через 30 років після поширення уявлення про необхідність співпраці передових держав у підтриманні світового порядку, з огляду на втрату США гегемонічних позицій, можна, до певної міри, впевнено визначити, чого очікувати «після гегемонії» [5]. Сьогодні відповідь уже не вдасться звести до твердження про доцільність «кооперації в умовах анархії» [9], оскільки остання у світовій системі поступово зменшуватиметься на користь керованості через глобалізаційний процес.

Глобалізація вирішальним чином впливатиме на розвиток світового порядку, визначаючи місце та значення його складових, формуючи та структуруючи зв'язки між учасниками у напрямі зміцнення радикальних взаємозалежностей. Окрім того, гегемонічний вплив глобалізації на динаміку світового порядку не матиме яскраво вираженого циклічного характеру, як у випадку зміни держав-

гегемонів. Адже держави, охоплені впливом глобалізації, залучені у структуру гегемонізованого світового порядку, виявляться неспроможними змагатися за гегемонічні позиції зі складними процесами світового масштабу, які, хоч і відбуваються за їхньої участі, однак не завжди є керованими.

Очевидно, що окреслені процеси можна оцінювати з різних перспектив. Однак агресія РФ проти України, ядерні програми КНДР та Ірану, проблеми біженців тощо вказують на те, що ліберальне мислення й вільноринковий спосіб виробництва сьогодні позбавляються первинного «відчуття безпеки», виплеканого у межах західного світу. Отож назріває потреба переходу від початкового «відносно окресленого» простору капіталістичного нагромадження та лібералізму до справді ліберального світового укладу, *condition qua sine non* якого є ефективне й мирне (спів)існування виключно ліберальних держав. Своєю чергою, *high-tech* простори суспільних виробництв (у цьому випадку термін «виробництво» охоплює продукування й відтворення як матеріальних, так і духовних благ, за зразком трактування у рамках міжнародної політичної економії) через зростання радикальних взаємозалежностей та поширення уявлення про демократичні цінності й виміри добробуту у глобальному контексті слід розглядати крізь призму фактичного завершення в досяжному майбутньому тисячолітньої історії існування авторитарних держав, а, отже, – потенційного утвердження мирних і кооперативних відносин на усіх рівнях міжнародних взаємодій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Beck U. (Hrsg.) Perspektiven der Weltgesellschaft. / U. Beck – Frankfurt : Suhrkamp, 1998.
2. Campbell D. Politics without Principle: Sovereignty, Ethics, and the Narratives of the Gulf War. / D. Campbell – Boulder, CO : Lynne Rienner, 1993.
3. Czempiel E.-O. Konturen einer Gesellschaftswelt. Die neue Architektur der internationalen Politik. / E.-O. Czempiel // Merkur. – Nr.44. – 1990. – S. 835-851.
4. Kasparov G. The Global War on Modernity [Electronic source]. / G. Kasparov – Mode of access : <http://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/garry-kasparov-the-global-war-on-modernity-378076.html>.
5. Keohane R. O. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. / R. O. Keohane – Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1984.
6. Linklater A. The Transformation of Political Community. Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era. / A. Linklater – Cambridge : Polity Press, 1998.
7. Lippmann W. U. S. Foreign Policy: Shield of the Republic. / W. Lippmann – Boston : Little, Brown and Co., 1943.
8. Menzel U. Theorie und Geschichte der Lehre von den Internationalen Beziehungen. Einführung und systematische Bibliographie. / U. Menzel, K. Varga // Schriften des deutschen Übersee-Instituts Hamburg. – Hamburg, 1999.
9. Oye K. (Ed.) Cooperation under Anarchy. / K. Oye – Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1986.
10. Take I. Weltgesellschaft und Globalisierung. / Spindler, Manuela / Schieder, Siegfried (Hrsg.) Theorien der internationalen Beziehungen. – 2 Auflage. – Verlag Barbara Budrich, Opladen&Farmington Hills, 2006. – S. 269-294.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2017

Прийнята до друку 23.06.2017

**IMPERATIVES OF MODERN INTERNATIONAL POLITICAL DEVELOPMENT: TRENDS,
TECHNIQUES, TENDENCIES****Rostyslav Romaniuk, Nataliya Romaniuk**

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-46-56
e-mail: roman_ros@yahoo.com; natal_kos@yahoo.com*

The author's approach to the understanding of relevant processes in world politics is proposed. The key trends that influence the dynamics of international actors – humanization, democratization, integration are revealed. The contradictions of the dyadic combination of the mentioned trends are emphasized – «humanization vs. ethitativeness», «ethitativeness vs. democracy», «democracy vs. integration», which determine opportunities and form the prospects of political activity. The accompanying techniques, which specify the processes of constructing contemporary international and political development, are considered: deactivation of hybrid patterns through the formation of meanings; specification of goals as a context of hybrid strategies; neglecting of facts and generalization of stories. It is revealed that perspectives of (re)structuring of modern international relations are formed through technologies of recontextualization of sustainable welfare; globalization and integration as well as the dynamics of world progress. The emphasis is on radical interdependence as a manifestation of the hegemonic nature of globalization and its significance in developing more cooperative relations between participants of international interactions.

Key words: democracy; integration; international actors; public goods; transfer of loyalty; globalization.